

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان کرمان

مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی

گزارش

ارائه راهکارهای بهبود مولفه اجرای قراردادها در شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی

"Enforcing Contracts in Islamic Republic of Iran"

تهیه کننده:

محسن سلطانی نژاد؛ کارشناس ارشد حقوق اقتصادی دانشگاه شهید بهشتی

Mohsen.s1372@yahoo.com

09198041575

فصل اول:

روش‌شناسی نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادها

حل اختلافات تجاری به شیوه ای عادلانه و کارا منافع اقتصادی بسیاری را به دنبال خواهد داشت. دادگاه‌ها نقش بسزایی در تصمیم‌گیری کارآفرینان و کارفرمایان ایفا می‌کنند چرا که تفسیر قوانین حاکم بر بازار و محافظت از حقوق اقتصادی به عهده آنان می‌باشد. دادگاه‌های کارا و دارای ساختار شفاف، ارتباطات تجاری را افزایش خواهند داد؛ چرا که در صورت عدم پرداخت مشتریان در قبال کالاها و خدمات دریافت شده، این اطمینان را به بنگاه‌های اقتصادی خواهد داد که قادر به وصول طلب خود هستند. دادرسی‌های سریع برای کسب و کارهای کوچک که منابع لازم جهت ماندن طولانی مدت در فرایند دادرسی‌های زمانبر را ندارند، بسیار حیاتی می‌باشد.

شاخص اجرای قراردادها به دنبال اندازه‌گیری زمان و هزینه ای است که می‌توان یک دعوای حقوقی (از نوع بازرگانی و تجاری) را از طریق مرجع رسیدگی بدوی (دادگاه یا شورای حل اختلاف) حل و فصل نمود و همچنین بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت روندهای قضایی و ارزیابی این امر که نشان می‌دهد کدام سیستم و نظریه‌های اقتصادی، راه‌های بهینه تری را در جهت ارتقای روند رسیدگی دعوای در دادگاه‌ها اتخاذ نموده است.

الف) مفروضات نماگر

جهت مقایسه پذیری دقیق تر داده‌های جمع‌آوری شده در تمامی کشورها، گروه انجام کسب و کار بانک جهانی مثال فرضی زیر از حل پرونده را در نظر می‌گیرد.

قرارداد فروش بین دو شرکت تجاری داخلی در یک کشور فرضی نقض می‌شود. دادگاه نظرات کارشناس در خصوص کیفیت کالاهای مورد مبادله را مد نظر قرار می‌دهد. این مسئله متفاوت از پرونده بدهکاری معمولی است چرا که خریدار مدعی عدم کیفیت لازم برای کالاهای مورد نظر طبق توافقات اولیه است. فروض زیر را در نظر می‌گیریم:

اختلاف حاصله مربوط به قرارداد قانونی صورت گرفته دو طرف می‌باشد و شرکت خریدار و شرکت فروشنده در بزرگترین شهر تجاری هر کشور واقع شده‌اند. (در ۱۱ کشور، دومین شهر تجاری بزرگ آن کشور نیز برای جمع‌آوری داده‌ها در نظر گرفته شده است)؛

- خریدار، کالایی را سفارش داده است و در حال حاضر از پرداخت بهای آن کالا خودداری می‌کند؛
- ارزش اختلاف ۲۰۰ درصد از درآمد سرانه یا بر حسب پول داخلی هر کشور معادل با ۵۰۰۰ دلار آمریکا می‌باشد (ارزش بالاتر مدنظر قرار می‌گیرد)
- فروشنده از خریدار شکایت و درخواست استرداد مبلغ مورد معامله را می‌کند؛
- فروشنده درخواست توقیف اموال خریدار را قبل از محاکمه می‌کند؛
- نظر نهایی کارشناس تعیین شده از طرف دادگاه برای ارزیابی کیفیت کالای مورد نظر طبق قرارداد الزامی می‌باشد.

- رای به نفع فروشنده صادر می شود و درخواست تجدید نظری وجود نخواهد داشت؛
 - از طریق فروش دارایی های منقول خریدار، طلب فروشنده بطور کامل پرداخت می شود.
- رتبه هر کشور در نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادها توسط نمره اکتسابی هر کشور با توجه به امتیاز فاصله آن کشور با اقتصاد پیشرو تعیین می شود.

ب) مولفه های نماگر

داده ها در قالب پرسشنامه هایی که توسط وکلای منطقه ای و در بعضی نقاط قضات دادگستری تکمیل می شوند و همچنین مطالعه قوانین و بررسی مقررات موجود در دادگاه ها، جمع آوری می گردد. مؤلفه های این نماگر در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول مولفه های نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادها

زمان مورد نیاز برای حل و فصل اختلافات	تشکیل پرونده و فرایند دادرسی
تجاری	محاکمه و صدور حکم
	اجرای حکم
هزینه مورد نیاز برای حل و فصل اختلافات	هزینه وکیل
تجاری	هزینه دادگاه
	هزینه های اجرای حکم
کیفیت فرایند های قضایی	کیفیت ساختار دادگاه ها و آیین دادرسی
	مدیریت پرونده ها
	اتوماسیون دادگاه ها
	شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات

- **زمان** : زمان بر مبنای روز، از زمان تصمیم فروشنده برای تکمیل دادخواست تا زمان پرداخت ارزش مورد اختلاف توسط خریدار و یا از طریق فرایند دادگاه را در بر میگیرد. با توجه به مفروضات نماگر، زمان شامل کلیه فرایندهایی است که در عمل اتفاق می افتد و زمانی که در قوانین ذکر شده است، مدنظر نمی باشد.
- **هزینه**: هزینه به عنوان درصدی از ارزش مورد ادعا اندازه گیری می شود که شامل هزینه وکیل، هزینه دادگاه و هزینه اجرا می باشد.
- **کیفیت فرایند های قضایی**: کیفیت فرایندهای قضایی، عملکرد هر کشور در راستای ارتقای ساختار دادگاه و آیین دادرسی، مدیریت پرونده، اتوماسیون دادگاه ها و شیوه های جایگزین حل اختلافات تجاری را ارزیابی می کند. امتیاز این بخش، مجموع امتیازات کسب شده در هر چهار بخش ذکر شده توسط هر کشور را شامل می شود. امتیاز کشورها از ۰ تا ۱۸ متغیر می باشد.

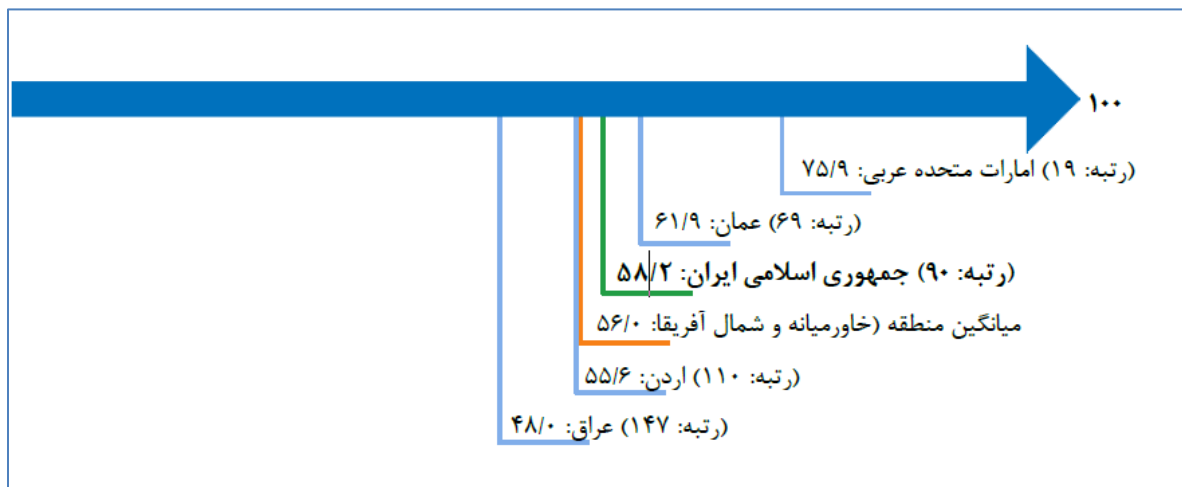
ج) وضعیت کشور در نماگر

ایران در نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادهای از میان ۱۹۰ کشور مورد مطالعه، رتبه ۹۰ را در گزارش ۲۰۲۰ کسب و کار بانک جهانی کسب کرده است. با در نظر گرفتن آمار بازبینی شده و بازبینی نشده بخش کسب و کار بانک جهانی برای این نماگر امتیاز این نماگر در سال ۲۰۲۰ میلادی ۵۸/۲ است که نسبت به سال قبل تغییری نداشته است. بنابراین زمان مورد نیاز برای حل و فصل اختلافات تجاری در ایران که ۵۰۵ روز و هزینه مورد نیاز برای حل و فصل اختلافات تجاری که ۱۹/۳ در صد از ارزش طلب می باشد و همچنین امتیاز کشور در شاخص کیفیت فرایندهای قضایی (۵) نسبت به سال قبل تغییری نداشته است. به این ترتیب تنها علت تنزل رتبه کشور در این نماگر در گزارش ۲۰۲۰ به عملکرد بهتر سایر کشورها باز می گردد. در مجموع نماگر اجرای قراردادهای یکی از معدود نماگرهایی است که رتبه کشور در آن کمتر از ۱۰۰ می باشد.

جدول مقایسه مؤلفه های نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادهای طی سال های اخیر

مؤلفه	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۲۰
رتبه	-	-	-	-	۹۰	۸۹	۹۰
امتیاز	۵۷/۲	۵۸/۲	۵۸/۲	۵۸/۲	۵۸/۲	۵۸/۲۱	۵۸/۲
زمان (روز)	۵۰۵	۵۰۵	۵۰۵	۵۰۵	۵۰۵	۵۰۵	۵۰۵
هزینه (درصد از طلب)	۱۷	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳
شاخص کیفیت فرایندهای قضایی (۱۸-۰)	۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵

بررسی وضعیت ایران در میان کشورهای منطقه مناسبت می دهد که ایران به لحاظ امتیاز در این نماگر بالاتر از میانگین منطقه مناسبت می باشد و در جایگاه نهم قرار دارد. این در حالی است که سال گذشته جایگاه ایران رتبه هشتم منطقه بوده است. در شکل زیر، جایگاه ایران در مقایسه با کشورهای منطقه مناسبت می نماید.

مقایسه امتیاز و رتبه ایران و کشورهای منطقه مناسبت در نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادهای سال ۲۰۲۰ میلادی

که مقایسه ایران را در نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادهای به تفکیک مولفه در مقایسه با متوسط منطقه منا و متوسط کشورهای با درآمد بالا (جدول ذیل) نشان می دهد که ایران در مولفه زمان و هزینه، وضعیت مناسبی نسبت به متوسط منطقه منا و حتی متوسط کشورهای با درآمد بالا دارد.

جدول مقایسه مؤلفه های نماگر الزام آور بودن اجرای قراردادهای سال ۲۰۲۰ میلادی ایران با منطقه منا، کشورهای OECD و

بهترین عملکرد

مؤلفه	ایران	منطقه منا	کشورهای OECD	بهترین عملکرد
زمان (روز)	۵۰۵	۶۲۲	۵۸۹/۶	۱۲۰ (سنگاپور)
هزینه (در صد از طلب)	۱۹/۳	۲۴/۷	۲۱/۵	۰/۱ (بحرین)
شاخص کیفیت فرایند های قضایی (۰-۱۸)	۵	۶/۶	۱۱/۷	-

قوه قضائیه و وزارت دادگستری مهمترین متولیان نماگر اجرای قراردادهای هستند. جداول زیر فرآیند اجرای قرارداد و شاخص کیفیت فرایندهای قضایی را با جزئیات نشان می دهد.

جدول خلاصه ای از جزئیات فرایندهای اجرای قراردادهای در ایران

نماگر اجرای قراردادهای	
۵۰۵	زمان (روز)
۳۰	تشکیل پرونده و ابلاغ
۲۹۵	دادرسی و قضاوت
۱۸۰	اجرای حکم
۱۹/۳	هزینه (درصدی از ارزش خواسته)
۱۰	دستمزد وکیل (درصدی از ارزش خواسته)
۴/۳	هزینه دادگاه (درصدی از ارزش خواسته)
۵	هزینه اجرای حکم (درصدی از ارزش خواسته)
۵	شاخص کیفیت فرایند های قضایی (۰-۱۸)
۰/۵	ساختار دادگاه و اقامه دعوا (۰-۵)
۱	مدیریت پرونده (۰-۶)
۱	اتوماسیون دادگاه (۰-۴)
۲/۵	حل اختلاف جایگزین (۰-۳)

جدول شاخص کیفیت فرایندهای قضایی

جواب	امتیاز	عنوان
۵/۰		شاخص کیفیت فرایندهای قضایی (۱۸-۰)
۰/۵		□ ساختار دادگاه و اقامه دعوا (۵-۰)
۰	خیر	۱. آیا یک دادگاه یا بخشی از دادگاه منحصرآ برای رسیدگی به پرونده های تجاری اختصاص یافته است؟
۰		۲. دادگاه دعاوی کوچک
	خیر	۱،۲: آیا دادگاه دعاوی کوچک یا فرایند بررسی سریع برای شکایات کوچک وجود دارد؟
	در دسترس نیست	۲،۲: اگر بله آیا خود نمایندگی مجاز است؟
۱	بله	۳. آیا ابزار توقیف پیش از محاکمه موجود است؟
۰/۵	بله، بطور دستی	۴. آیا پرونده های جدید به صورت تصادفی به قضات داده می شود؟
-۱	خیر	۵. آیا ارزش شهادت مرد و زن در دادگاه یکسان است؟
۱		□ مدیریت پرونده (۶-۰)
۰		۱. استانداردهای زمانی
	بله	۱،۱: آیا قوانینی برای تعیین استانداردهای زمانی کلی برای وقایع کلیدی دادگاه در یک پرونده مدنی وجود دارد؟
	خیر	۱،۲: اگر بله، آیا استاندارد زمانی برای حداقل سه واقعه دادگاه تعیین شده است؟
	بله	۱،۳: آیا این استانداردهای زمانی در بیش از ۵۰ درصد از پرونده ها معتبر هستند؟
۱		۲. تعویق جلسات
	بله	۲،۱: آیا قانون حداکثر تعداد تعویق جلسات را تنظیم می کند؟
	بله	۲،۲: آیا تعویق جلسات محدود به موارد پیش بینی نشده و غیر منتظره است؟
	بله	۲،۳: در صورت وجود قوانین مربوط به تعویق جلسات، آیا این قوانین در بیش از ۵۰ درصد از پرونده ها معتبر هستند؟
۰	خیر	۳. آیا دو مورد از چهار گزارش زیر در خصوص دادگاه های صالح را می توان ایجاد نمود؟ (۱) گزارش زمان تنظیم (۲) گزارش مفاصاحساب (۳) گزارش مدت زمان انتظار برای رسیدگی به پرونده ها و (۴) گزارش پیشرفت یک پرونده
۰	خیر	۴. آیا پیش از تشکیل دادگاه صالح کنفرانس پیش از محاکمه در مورد تکنیک های مدیریت پرونده برگزار می شود؟

۰	خیر	۵. آیا ابزارهای الکترونیکی مدیریت پرونده برای استفاده قاضی در دادگاه صالح وجود دارد؟
۰	خیر	۶. آیا ابزارهای الکترونیکی مدیریت پرونده برای استفاده وکیل در دادگاه صالح وجود دارد؟
۱		□ اتوماسیون دادگاه (۴-۰)
۰	خیر	۱. آیا در دادگاه صالح میتوان پرونده شکایت اولیه را به صورت الکترونیکی در یک پلتفرم اختصاصی تشکیل داد؟
۱	بله	۲. آیا انجام خدمات فرایندی به صورت الکترونیکی برای شکایاتی که پرونده آنها قبلاً در دادگاه تشکیل شده امکانپذیر است؟
۰	خیر	۳. آیا در دادگاه صالح هزینه های دادگاه به صورت الکترونیکی قابل پرداخت است؟
۰		۴. انتشار حکم دادگاه
	خیر	۴،۱: آیا احکام صادر شده برای پرونده های تجاری در تمامی سطوح برای انتشار عمومی از طریق روزنامه رسمی، روزنامه یا وبسایت دادگاه در دسترس قرار می گیرد؟
	خیر	۴،۲: آیا احکام صادر شده برای پرونده های تجاری در سطح دادگاه استیناف یا دیوان عالی کشور برای انتشار عمومی از طریق روزنامه رسمی، روزنامه یا وبسایت دادگاه در دسترس قرار می گیرد؟
۲/۵		□ حل اختلاف جایگزین (۳-۰)
۱/۵		۱. داوری
	بله	۱،۱: آیا داوری تجاری داخلی تحت تأثیر یک قانون تثبیت شده یا ماده یا بخشی از قانون مدنی تمامی جوانب آن را لحاظ می کند؟
	خیر	۱،۲: آیا اختلافات تجاری وجود دارد که نتوان از طریق داوری به آنها رسیدگی کرد (بجز مواردی مربوط به نظم و سیاست عمومی)؟
	بله	۱،۳: آیا شروط داوری معتبر یا موافقتنامه عموماً توسط دادگاه اجرا می شود؟
۱		۲. میانجیگری/سازش
	بله	۲،۱: آیا میانجیگری یا سازش داوطلبانه وجود دارد؟
	بله	۲،۲: آیا میانجیگری، سازش یا هر دوی آنها تحت تأثیر یک قانون تثبیت شده یا ماده یا بخشی از قانون مدنی تمامی جوانب آن را لحاظ می کند؟
	خیر	۲،۳: آیا انگیزه های مالی برای طرفین (به عنوان مثال بازپرداخت هزینه تشکیل پرونده در صورت موفقیت سازش یا میانجیگری) در خصوص تلاش در جهت میانجیگری یا سازش وجود دارد؟

فصل دوم:

راهکارهای بهبود رتبه ایران در نماگر اجرای قراردادها

در این فصل به دنبال شفاف سازی و پاسخ به این سوالات هستیم که به طور معمول:

- اولاً زمان مورد نیاز برای تشکیل یک پرونده حقوقی و طی مراحل دادرسی و اجرای احکام چه مقدار است؟
- ثانیاً هزینه مورد نیاز اعم از حق الزحمه وکلا و هزینه های دادرسی تا اجرای احکام چه مقدار است؟

۱) زمان مورد نیاز برای اجرایی کردن یک قرارداد از طریق دادگاه ها شامل موارد ذیل است:

۱-۱) زمانی که برای بایگانی کردن و به جریان انداختن پرونده مورد نیاز است.

توضیح:

از زمان تحویل دادخواست توسط خواهان دعوا، رسیدگی دادگاه شروع می شود تا اینکه پرونده توسط مدیر دفتر ثبت گردد و به دفتر شعبه اول فرستاده می شود تا از آن طریق جهت ارجاع به یکی از شعب به نظر رئیس شعبه اول یا نماینده وی برسد و پس ارجاع با تعیین وقت و ابلاغ آن به طرفین، تاریخ اولین جلسه رسیدگی مشخص می شود.

مستندات قانونی:

مواد ۴۸ تا ۵۰ و ۶۴ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ مرحله بایگانی کردن پرونده را تشریح می کند که:

ماده ۴۸ - شروع رسیدگی در دادگاه مستلزم تقدیم دادخواست میباشد. دادخواست به دفتر دادگاه صالح و در نقاطی که دادگاه دارای شعب متعدداست به دفتر شعبه اول تسلیم میگردد.

ماده ۴۹ - مدیر دفتر دادگاه پس از وصول دادخواست باید فوری آنرا ثبت کرده، رسیدی مشتمل بر نام خواهان، خوانده، تاریخ تسلیم (روز و ماه و سال) با ذکر شماره ثبت به تقدیم کننده دادخواست بدهد و در برگ دادخواست تاریخ تسلیم را قید نماید. تاریخ رسید دادخواست به دفتر، تاریخ اقامه دعوا محسوب می شود.

ماده ۵۰ - هرگاه دادگاه دارای شعب متعدد باشد مدیر دفتر باید فوری پس از ثبت دادخواست، آن را جهت ارجاع به یکی از شعب، به نظر رئیس شعبه اول یا معاون وی برساند.

ماده ۶۴ - مدیر دفتر دادگاه باید پس از تکمیل پرونده، آن را فوراً در اختیار دادگاه قرار دهد. دادگاه پرونده را ملاحظه و در صورتی که کامل باشد پرونده را با صدور دستور تعیین وقت به دفتر اعاده می نماید تا وقت دادرسی (ساعت و روز و ماه و سال) را تعیین و دستور ابلاغ دادخواست را صادر نماید. وقت جلسه باید طوری معین شود که فاصله بین ابلاغ وقت به اصحاب دعوا و روز جلسه کمتر از پنج روز نباشد.

در مواردی که نشانی طرفین دعوا یا یکی از آنها در خارج از کشور باشد فاصله بین ابلاغ وقت و روز جلسه کمتر از دوماه نخواهد بود.

پیشنهاد بهبود:

در قانون حداقل زمان برای دعوت اصحاب دعوا و تشکیل اولین جلسه مشخص شده است (۵ روز برای اشخاص مقیم داخل کشور و ۲ ماه برای اشخاص مقیم خارج کشور) اما حداکثری تعیین نشده است فلذا ممکن است با توجه به حجم زیاد پرونده های قضایی، مدت زمان زیادی باید منتظر تعیین وقت دادگاه بود که البته برای خواهانی که به دنبال احقاق حق خویش است این اطاله زمان، زیان آور خواهد بود. پس به عنوان پیشنهاد، دو راهکار ارائه میگردد:

الف: تصویب یک دستور العمل یا اصلاح قانون در این زمینه (تعیین حداکثر)

ب: وحدت ملاک از ماده ۱۰۰ قانون آ د م: "هرگاه در وقت تعیین شده دادگاه تشکیل نشود و یا مانعی برای رسیدگی داشته باشد به دستور دادگاه نزدیکترین وقت رسیدگی ممکن معین خواهد شد.

تبصره - در مواردی که عدم تشکیل دادگاه منتسب به طرفین نباشد، وقت رسیدگی حداکثر ظرف مدت دوماه خواهد بود."

۱-۲) زمانی که برای دادرسی و صدور حکم دادگاه نیاز است.

توضیح:

مدت زمان تشکیل جلسه دادگاه تا صدور حکم قطعی، از یک هفته تا ده ها سال امکان پذیر است. بسته به اینکه خواسته خواهان تا چه حدی باشد و دفاعیات طرف دعوا چگونه صورت پذیرد، دعاوی طاری (دعوی اضافی، دعوی ورود ثالث، جلب ثالث و متقابل)، صدور قرار اناطه، قرارهای عدم صلاحیت و اختلاف در صلاحیت، مواردی که موجب توقیف دادرسی میشود (مثل فوت، حجر و ورشکستگی طرف دعوا)، صدور قرارهای کارشناسی، معاینه محل و ... همگی ممکن است در یک دعوا رخ دهد و باعث شود تا صدور حکم تا مدت زیادی طول بکشد به نحوی که بسیاری از پرونده ها در دادگاه های ایران به حدی میرسند که برای طرفین نفعی وجود ندارد و تنها از جهت حیثیتی تا رسیدن به حکم قطعی دادگاه به انتظار می نشینند. شاید بتوان بیشترین نارضایتی مراجعین به دادگستری در ایران را ناشی از عامل کندی روند رسیدگی و فرسایشی بودن جلسات دادگاه تا صدور حکم و رسیدن به

یک نتیجه قطعی دانست. لازم به ذکر است که اگر رای دادگاه بدوی قابل تجدیدنظرخواهی، واخواهی یا فرجامخواهی یا اعاده دادرسی نیز باشد، روند رسیدگی در مراحل بالاتر را نیز باید برآن افزود.

لازم به ذکر است که با وجود تصویب قانون شوراهای حل اختلاف در روستاها و شهرها از بسیاری از پرونده های قضایی در دادگاه های بدوی کاسته شده است کمااینکه فلسفه اصلی تشکیل این شوراها نیز رسیدگی به پرونده های کوچکتر و با حجم کمتری است که از حساسیت کمتری نیز برخوردارند یا اختصاص شعبی به پرونده هایی در زمینه های خاص مثل شعب دادگاه های خانواده کمک شایانی در کاستن حجم پرونده ها و رسیدگی تخصصی و متمرکز بر پرونده های مزبور نموده است.

مستندات قانونی:

بر اساس قانون دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹:

ماده ۱۹ - هرگاه رسیدگی به دعوا منوط به اثبات ادعایی باشد که رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه دیگری است، رسیدگی به دعوا تا اتخاذ تصمیم از مرجع صلاحیتدار متوقف میشود. در این مورد، خواهان مکلف است ظرف یک ماه در دادگاه صالح اقامه دعوا کند و رسید آن را به دفتر دادگاه رسیدگی کننده تسلیم نماید، در غیر این صورت قرار رد دعوا صادر میشود و خواهان میتواند پس از اثبات ادعا در دادگاه صالح مجدداً اقامه دعوا نماید.

ماده ۲۷ - در صورتی که دادگاه رسیدگی کننده خود را صالح به رسیدگی نداند با صدور قرار عدم صلاحیت، پرونده را به دادگاه صلاحیتدار ارسال مینماید. دادگاه مرجوع الیه مکلف است خارج از نوبت نسبت به صلاحیت اظهارنظر نماید و چنانچه ادعای عدم صلاحیت را نپذیرد، پرونده راجهت حل اختلاف به دادگاه تجدیدنظر استان ارسال میکند. رای دادگاه تجدیدنظر در تشخیص صلاحیت لازم الاتباع خواهد بود.

تبصره - در صورتی که اختلاف صلاحیت بین دادگاههای دوحوزه قضایی از دو استان باشد، مرجع حل اختلاف به ترتیب یادشده، دیوان عالی کشور می باشد.

ماده ۳۹ - در صورتی که وکیل استعفا خود را به دادگاه اطلاع دهد، دادگاه به موکل اخطار میکند که شخصا یا توسط وکیل جدید، دادرسی را تعقیب نماید و دادرسی تا مراجعه موکل یا معرفی وکیل جدید حداکثر به مدت یک ماه متوقف میگردد.

ماده ۱۰۵ - هرگاه یکی از اصحاب دعوا فوت نماید یا محجور شود یا سمت یکی از آنان که به موجب آن سمت، داخل دادرسی شده زایل گردد دادگاه رسیدگی را به طور موقت متوقف و مراتب را به طرف دیگر اعلام میدارد. پس از تعیین جانشین و درخواست ذینفع، جریان دادرسی ادامه مییابد مگر این که فوت یا حجر یا زوال سمت یکی از اصحاب دعوا تأثیری در دادرسی نسبت به دیگران نداشته باشد که در این صورت دادرسی نسبت به دیگران ادامه خواهد یافت.

ماده ۳۳۶ - مهلت درخواست تجدیدنظر اصحاب دعوا، برای اشخاص مقیم ایران بیست روز و برای اشخاص مقیم خارج از کشور دوماه از تاریخ ابلاغ یا انقضای مدت واخواهی است.

مسلماً تمام عواملی که باعث اطاله دادرسی میگردند موارد و موضوعاتی اند که حذف آنها از سیستم حقوقی هیچ کشوری امکان پذیر نیست بنابراین نمیتوان گفت که قرار اناطه نباشد یا امکان تجدید نظر خواهی حذف گردد یا اینکه توقیف دادرسی و دعاوی طاری در قانون نباشد بلکه باید به اصلاح سیستم شکلی دادگاه ها پرداخت از جمله اینکه حجم زیاد پرونده هایی که هر دادرسی موظف است تا آخر هرماه مختومه کند بسیار بالاست فلذا کمبود نیروی انسانی در دادگستری ایران به شدت مشهود است. اما راهکارهایی که در این زمینه میتوان ارائه داد از قرار ذیل است:

الف: پیش بینی دادگاه های تخصصی برای رسیدگی به دعاوی ناشی از امور تجاری بین بازرگانان یا تجار و فعالین اقتصادی
ب: استفاده از قضات متخصص و باتجربه در زمینه امور تجاری در این زمینه به همراه یک یا چند نفر مشاور در امور تجاری جهت اظهارنظر و کمک به قاضی صادرکننده رای

ج: اجباری کرد شرط داوری در قراردادهایی با مبالغ اندک مثلاً تا سقف دویست میلیون ریال

د: آموزش شهروندان (بویژه تجار و فعالین اقتصادی) جهت درج شرط داوری در قراردادهای خود و پیش بینی امتیازاتی به آنها از سوی اتاق بازرگانی صادرکننده کارت بازرگانی آنها

۱-۳) زمانی که برای اجرای احکام مورد نیاز است.

توضیح:

از زمانی که یک اختلاف به وجود می آید تا زمانی که توسط دادگاه این اختلاف حل و فصل می شود، مراحل مختلفی باید سپری شود. اولین مرحله از زمانی که اختلاف به وجود می آید شروع می شود و تا زمانی که حل این اختلاف با ثبت دادخواست در دادگاه به نظام قضایی واگذار می شود، ادامه داد. معمولاً در این مرحله به چانه زنی میان دو طرف سپری می شود و زمانی که امیدی به حل مسالمت آمیز اختلاف وجود ندارد نوبت به طرح دعوا در دادگاه می رسد. قسمتی از این زمان صرف تهیه دادخواست، مشاوره با متخصصان و تهیه اسناد می شود تا اینکه بالاخره دادخواست در دادگاه ثبت شود. مرحله بعدی رسیدگی در دادگاه و صدور حکم است. اما مقطع مهم سوم که گاهی از آن غافل هستیم اجرای حکم است. معمولاً کسی که حکم علیه او صادر شده است راضی نمی شود با میل و رغبت حکم را اجرا کند. در این صورت نوبت به مراجعه به قوای دولتی برای اجرای حکم می رسد. پس از صدور احکام قطعی در دادگاهها، نوبت به اجرای احکام صادره از طریق دایره اجرای احکام است.

مراحل اجرای رای عبارتند از:

تشکیل پرونده اجراییه و ضبط و بایگانی همه اوراق مربوط به اجرا در آن/ پس از ابلاغ اجراییه مدیر اجرا، مامور اجرا را تعیین (دادورز) و نام او را ذیل ورقه اجراییه می آورد. عملیات اجرایی بر عهده مامور اجراست. / بعد از شروع به اجرای حکم، نمی توان جلوی عملیات اجرایی را گرفت مگر در صورت:

- دستور دادگاه مبنی بر توقف عملیات / ارائه رسید از محکوم له مبنی بر وصول محکوم به/ رضایت کتبی محکوم له دایر بر تعطیل یا توقیف یا قطع یا تأخیر اجرای حکم/ اجرای مفاد اجراییه ظرف ۱۰ روز از تاریخ ابلاغ اجراییه به محکوم علیه و یا معرفی مال از سوی او و یا ابراز ترتیبی جهت پرداخت محکوم به. / چنانچه محکوم علیه قادر به اجرای مفاد اجراییه نیست باید ظرف ۱۰ روز از تاریخ ابلاغ اجراییه صورت جامع و کامل دارایی‌اش را به قسمت اجرا تسلیم کند و اگر مالی ندارد صریحاً اعلام کند.

مستندات قانونی:

ماده یک قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ چنین بیان می‌دارد: "هیچ حکمی از احکام دادگاههای دادگستری به موقع اجراگذاره نمی‌شود مگر اینکه قطعی شده یا قرار اجرای موقت آن در مواردی که قانون معین می‌کند صادر شده باشد".
در ماده ۵ قانون اجرای احکام مدنی مصوب سال ۱۳۵۶ چنین آمده است: «صدور اجراییه با دادگاه نخستین است» بنابراین کسی که حکم به نفع او صادر شده است باید به دادگاهی مراجعه کند که دادخواست اولیه را به آن دادگاه داده است و حکم نخستین از آن دادگاه صادر شده است.
اکنون طبق ماده ۱۹ قانون اجرای احکام مدنی «اجراییه به وسیله قسمت اجراییه دادگاهی که آن را صادر کرده است به موقع اجرا گذاشته می‌شود». بنابراین، هم دادگاه نخستین دستور صدور اجراییه را می‌دهد و هم عملیات اجراییه تحت نظر آن دادگاه دنبال می‌شود و به موقع عمل می‌آید."

پیشنهاد بهبود:

بهترین راهکار برای هرچه سریعتر اجرایی کردن احکام صادره از دادگاه‌ها، واگذاری آن به یک بخش مجزا از دادگستری اما تحت نظارت و کنترل آن می‌باشد که البته با کمک قوای دولتی، نیروهای انتظامی، ضابطان دادگستری و ... تا حدود زیادی به این موضوع جامه عمل پوشیده شده است فلذا در این باره نمیتوان پیشنهاد جدیدی مطرح نمود.

۲) هزینه مورد نیاز برای اجرایی کردن یک قرارداد از طریق دادگاه‌ها شامل موارد ذیل است:

۲-۱) حق الزحمه وکلا

توضیح:

وکالت به عنوان حرفه ای مستقل در ایران جهت دفاع از حقوق موکلین و انجام امور حقوقی ایشان مسلماً دارای حق الزحمه ایست که مطابق تعرفه از مراجعین دریافت می‌گردد.

با توجه به ماده ۱۹ لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری و پیشنهاد کانون‌های وکلای دادگستری کشور و هیأت اجرائی موضوع ماده ۲۰ آئین‌نامه اجرایی ماده ۱۸۷ قانون برنامه سوم توسعه، آئین‌نامه تعرفه حق‌الوکاله و هزینه سفر کانون وکلای دادگستری و وکلا و مشاوران حقوقی قوه قضائیه به شرح ذیل تصویب شد.

ماده ۳

در دعاوی مالی میزان حق‌الوکاله در موردی که حکم دادگاه بدوی از حیث بهای خواسته قطعی است از حداقل ۱۵۰۰۰۰ ریال و ۱۰٪ بهای خواسته و حداکثر تا مبلغ ۳۰۰۰۰۰ ریال می‌باشد و در موردی که حکم از حیث بهای خواسته قطعی نیست به ترتیب ذیل تعیین می‌گردد:

الف - تا مبلغ یکصد میلیون ریال ۶٪ از بهای خواسته و حداکثر ۶۰۰۰۰۰۰ ریال.

ب - نسبت به مازاد یکصد میلیون ریال تا یک میلیارد ریال ۴٪ بهای خواسته و حداکثر تا مبلغ ۴۲۰۰۰۰/۰۰۰ ریال.

ج - نسبت به مازاد یک میلیارد ریال تا ۵ میلیارد ریال ۳٪ از بهای خواسته و حداکثر تا مبلغ ۱۶۲۰۰۰۰/۰۰۰ ریال.

د - نسبت به مازاد پنج میلیارد ریال ۲٪ از بهای خواسته و حداکثر تا مبلغ ۲۰۰۰۰۰۰/۰۰۰ ریال

ماده ۸

در دعاوی غیرمالی اعم از اینکه خواسته مالی نیست یا تعیین بهای خواسته قانوناً لازم نیست و همچنین در دعاوی کیفری، دادگاه میزان حق‌الوکاله و خسارات مورد مطالبه از طرف محکوم‌له را به شرح مقرر در این ماده تعیین خواهد کرد اعم از اینکه خود خواهان یا متهم و یا دادگاه وکیل تعیین کرده باشد حق‌الوکاله:

الف - در دعاوی خانوادگی به طور مطلق مانند طلاق و تمکین یا دعاوی مالی ناشی از نکاح و طلاق و دعاوی امور حسبی حداقل ۳۰۰/۰۰۰ ریال و حداکثر ۴/۰۰۰/۰۰۰ ریال.

ب - در دعاوی کیفری:

در دعاوی کیفری مستلزم مجازات شلاق، جزای نقدی، سرقت مشمول حد، قصاص عضو و دیه عضو، حبس کمتر از ده سال حداکثر مبلغ ۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال.

ماده ۱۷

هزینه مسافرت وکلا کیلومتری پانصد ریال رفت و برگشت می‌باشد مگر هزینه‌های مذکور از سوی موکل تقبل شود و فوق‌العاده روزانه مبلغ ۲۵۰/۰۰۰ ریال تعیین می‌گردد.

فی المجموع مبالغ حق الوکاله در ایران اگر بین موکل و وکیل قراردادی جداگانه منعقد نشده باشد مطابق تعرفه خواهد بود که ظاهراً منصفانه است اما عاملی که به شدت بر عدم رضایت وکلا در دریافت مطابق تعرفه تاثیرگذار می باشد و باعث شده است که بسیاری از وکلا بالاخص وکلای با شهرت و سابقه در قراردادی جداگانه مبالغی بیشتر از موکلین در یافت کنند میزان زیادی از مالیاتی است که باید بپردازند. بنابراین اصلاح نظام مالیاتی در این رابطه (به گونه ای که وکلا بتوانند بدون صرف وقت زیاد در تنظیم مفاسد حساب مالیاتی شان مبلغی در حد شرایط اقتصادی کنونی بپردازند) به رابطه بین وکیل و موکل هم نیز کمک خواهد نمود.

۲-۲) هزینه های دادرسی تا صدور حکم و اجرای احکام

توضیح:

علاوه بر حق الزحمه وکلا، هزینه هایی دیگر تا زمان صدور حکم و اجرای احکام بر طرفین بار میشود از جمله: هزینه دادرسی در هر مرحله اعم از بدوی، واخواهی، تجدیدنظر و ...؛ هزینه صدور قرار کارشناسی، هزینه های مرتبط با سپردن تأمین برای خسارت های احتمالی و تأمین دلیل و تأمین خواسته و صدور دستور موقت و ...

مستندات قانونی:

بر اساس قانون وصول برخی از درآمدهای دولت هزینه ها به شرح ذیل است:

- ❖ در مرحله بدوی تا ۲۰۰ میلیون ریال: دو ونیم درصد ارزش خواسته
- ❖ در مرحله بدوی بیش از ۲۰۰ میلیون ریال: سه و نیم درصد ارزش خواسته
- ❖ در مرحله تجدید نظر: چهار ونیم درصد ارزش خواسته
- ❖ در مرحله فرجامخواهی: پنج و نیم درصد ارزش خواسته
- ❖ تقدیم دادخواست به شعب دیوان عدالت اداری: ۲۰۰۰۰ هزار تومان
- ❖ تقدیم دادخواست تجدیدنظر به شعب دیوان عدالت اداری: ۳۰۰۰۰ هزار تومان
- ❖ هزینه دادرسی واخواهی: چهار ونیم درصد ارزش خواسته
- ❖ هزینه دادرسی شکایت کیفری: ۱۰۰۰۰ هزار تومان

لزوم پرداخت هزینه دادرسی در دادگستری امری پذیرفته در تمام نظام های حقوقی دنیا فلذا وجود هزینه های مذکور نیز در ایران به مقدار متعارف است و حتی در با اثبات اعسار در مواردی میتوان از پرداخت آن معاف شد اما معضلی که هم اکنون در نظام حقوقی ایران وجود دارد و موجب نابرابری بین فعالین حوزه اقتصاد گردیده است معافیت برخی دستگاه هایی است که نه دولتی اند و نه خصوصی که عبارتند از:

- الف. صندوق قانون حمایت کارمندان در برابر اثرات ناشی از پیری و ازکارافتادگی و فوت
- ب. وزارت تعاون و امور روستاها (ماده ۱۳۱ قانون شرکت های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)
- ج. سازمان تأمین اجتماعی (ماده ۱۱۰ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)
- د. بنیاد مستضعفان و جانبازان (ماده واحده لایحه قانونی راجع به معافیت بنیاد مستضعفان از پرداخت هزینه دادرسی در تمام مراجع قضایی مصوب ۱۳۵۸/۱۱/۱۷)
- ه. شرکت های آب منطقه ای (ماده ۳۲ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶)
- و. دعاوی علیه وراثت و بستگان شاه سابق (ماده واحده قانون معافیت از هزینه دادرسی در دعاوی علیه وراثت و بستگان شاه معدوم مصوب ۱۳۶۳/۱/۱۵)
- ز. سازمان حج و اوقاف و امور خیریه (تبصره ماده نه قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲)
- ح. شرکت پست جمهوری اسلامی ایران (ماده ۱۰ قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۸/۳)
- ط. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (تبصره ماده ۱۷ قانون اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۹/۱۷)
- ی. جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران (ماده ۲۰ قانون اساسنامه جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۷/۲/۸ با اصلاحات ۱۳۷۹/۲/۲۸)
- ک. سازمان زمین شهری (ماده ۲۰ اساسنامه سازمان زمین شهری مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۵)
- ل. شرکت عمران شهرهای جدید (ماده ۱۹ قانون اساسنامه شرکت عمران شهرهای جدید مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۱۴)
- م. شرکت های آب و فاضلاب (ماده ۱۰ قانون تشکیل شرکت های آب و فاضلاب مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۱۰)
- ن. سازمان تأمین خدمات درمانی پرسنل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران (ماده ۱۳ قانون اساسنامه سازمان مزبور مصوب ۱۳۷۲/۱۰/۲۹)
- س. بنیاد شهید انقلاب اسلامی (تبصره ماده واحده قانون استفاده بعضی از دستگاه ها از نماینده حقوقی در مراجع قضایی و معافیت بنیاد شهید انقلاب اسلامی و کمیته امداد امام خمینی (ره) از پرداخت هزینه دادرسی مصوب ۱۳۷۴/۳/۷)
- ع. کمیته امداد امام خمینی (ره) (ماده واحده قانون فوق الذکر)

این استدلالات که (۱) تمامی مبالغ وصولی بابت هزینه دادرسی به حساب خزانه عمومی کشور واریز می شود، در نتیجه، با دریافت هزینه دادرسی از دولت و نهادها و موسسات عمومی غیردولتی، مبلغی به درآمدهای عمومی کشور افزوده نشده و عملاً فایده ای بر وصول هزینه دادرسی دعاوی، مترتب نیست زیرا مانند آن است که وجهی از یک جیب خارج و وارد جیب دیگر شود (۲) دعاوی

دولتی جهت تأمین مصالح عمومی است تا حدود زیادی عدم دریافت هزینه دادرسی از دستگاه های دولتی و عمومی را توجیه میکند اما این موضوع در نظام اقتصادی جای سخن دارد که دایره فعالیت های دولت از بخش خصوصی کاملاً مجزا شده و دولتها عمدتاً ناظر و میانجیگر باشند نه در نظام اقتصادی همچون ایران که سیطره دولت در بخش های خصوصی به شدت مشهود است و بسیاری نهادهای دیگری که از مزایای عنوان دولتی و عمومی استفاده میکنند اما در واقع هیچ نظارتی بر آنها نیست و شفافیت ندارند (همچون فعالیت نهادها و شرکت های وابسته به ارگان های نظامی) بنابراین می توان ضرورت عدم معافیت دولتها و نهادها و موسسات عمومی غیردولتی از هزینه دادرسی را اینگونه برشمرد:

الف: نقض اصل تساوی اصحاب دعوی در دادرسی

ب: افزایش طرح دعاوی بلاوجه و واهی

ج: ذینفع بودن قوه قضائیه در هزینه های دادرسی

بنابراین پیشنهاد می شود که سازمان بازرسی کشور بتواند نظارت بیشتری بر دستگاه های خصولتی و بالاحص شرکت های زیرمجموعه آنها داشته باشد چراکه در بسیاری موارد شرکت های انشعاب یافته از این نهادها به راحتی در حوزه های اقتصادی فعالیت می کنند بدون نظارت و بدون پرداخت هزینه های دادرسی و ... (رقابتی نابرابر با بخش خصوصی) و اینکه معافیت از پرداخت هزینه فقط به مواردی اختصاص یابد که نهادهای دولتی به معنای خاص به اعمال حاکمیتی می پردازند و نه غیر آن.

۳) مولفه کیفیت و روند دادرسی قضایی که شامل موارد ذیل است:

- ساختار شکلی و صلاحیت دادگاه ها
- مدیریت پرونده
- دادرسی الکترونیکی
- روش های جایگزین حل و فصل اختلافات

مستندات قانونی:

به موجب قانون آیین دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳:

ماده ۶۵۱ - کلیه دستگاه های تابعه قوه قضائیه، نظیر دیوان عدالت اداری، سازمان بازرسی کل کشور، سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، سازمان پزشکی قانونی، سازمان قضایی نیروهای مسلح و مراجع ذیربط در عفو و بخشودگی و سجل کیفری، و روزنامه رسمی جمهوری اسلامی، موظفند کلیه اطلاعات خود را در مرکز ملی داده های قوه قضائیه قرار دهند و آنها را روزآمد نگه دارند .

ماده ۶۵۳ - قوه قضائیه موظف است اطلاعات زیر را از طریق «درگاه ملی قوه قضائیه» ارائه کند و آنها را روزآمد نگه دارد.

الف - اهداف، وظایف، سیاستها، خطمشیها و ساختار کلان مدیریتی و اجرائی قوه قضائیه به همراه معرفی مسئولان و شرح وظایف و نحوه ارتباط با آنان

ب - نشانی، شماره تماس و پیوند به تارنمای (وبسایت) تمامی معاونتها و دادگستریهای استانها، دستگاه های تابعه قوه

قضایه، وزارت دادگستری، کانون‌های وکلای دادگستری و کارشناسان رسمی دادگستری
پ - کلیه قوانین لازم الاجرا، آراء وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور و آراء هیأت عمومی دیوان عدالت اداری،
بخشنامه‌های رئیس قوه قضایه و نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضایه
ی - بخشنامه‌های رئیس قوه قضایه و نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضایه
ت - آراء صادره از سوی محاکم در صورتی که به تشخیص قاضی اجرای احکام خلاف عفت عمومی یا امنیت ملی نباشد به
صورت برخط برای
تحلیل و نقد صاحب نظران و متخصصان با حفظ حریم خصوصی اشخاص
ث - خدمات معاضدت قضایی به مقامات ذیصلاح سایر کشورها بر پایه اسناد و معاهده های همکاری حقوقی بین المللی و
اطلاعات راجع به خدمات
حقوقی و قضایی به اتباع سایر کشورها
ج - آموزش آسان و قابل درک عمومی چگونگی اقامه دعوی برای شهروندان
چ - اطلاعات پژوهشی و علمی حقوقی قضایی

پیشنهاد بهبود:

به نظر هنوز در ایران شرط داوری آنچنان که باید جدی گرفته نمیشود و غالباً افراد این شرط را به عنوان یک شرط تکمیلی در قراردادهای مینگرند هرچند امکان اجباری کردن گنجانیدن شرط داوری یا رجوع به داوری در تمام قراردادهای وجود ندارد یا اگر دارد بصورت مشورتی است.

فلذا قانونگذار در دو قانون شرط داوری را اجباری نموده است که به نظر اقدامی شایسته مینماید:

ماده ۲۷ قانون حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۴: ”در کلیه موارد درخواست طلاق، به جز طلاق توافقی، دادگاه باید به منظور ایجاد صلح و سازش موضوع را به داوری ارجاع کند. دادگاه در این موارد باید با توجه به نظر داوران رأی صادر و چنانچه آن را نپذیرد، نظریه داوران را با ذکر دلیل رد کند.“

ماده ۲۰ قانون پیش فروش ساختمان ها مصوب ۱۳۸۹: ”کلیه اختلافات ناشی از تعبیر، تفسیر و اجرا مفاد قرارداد پیش فروش توسط هیئت داوران متشکل از یک داور از سوی خریدار و یک داور از سوی فروشنده و یک داور مرضی الطرفین و در صورت عدم توافق بر داور مرضی الطرفین یک داور با معرفی رییس دادگستری شهرستان مربوطه انجام می پذیرد.“ فلذا فرهنگی سازی این امر برای مردم بویژه تجار راهکار بسیار مفیدی برای رهایی از هزینه های گزاف دادرسی و اطاله زمان ناشی از آن است که یقیناً اتاق های بازرگانی مسئولیت بیشتری در این زمینه خواهند داشت مثل تاسیس مرکز داوری در تمام نقاط ایران یا ورود به پرونده های بازرگانی در قالب داوری و تلاش در راه صلح و سازش و جلوگیری از ورشکستگی و از بین رفتن کسب و کارهای کوچک.

جای قانون مدونی در مورد تشکیلات سازمانی برای داوری در حقوق ایران خالی است مثل مرکزی شبیه کانون وکلا تا داوران نیز مقررات ویژه ای برای صدور مجوز مؤسسه های داوری و مقررات انتظامی داشته باشند.